

תוכן העניינים

מבוא.....	2
פרק 1 : קהילת היהודים במרוקו	
1.1 רקע היסטורי.....	4
1.2 הגורמים לעזיבת מרוקו.....	5
1.3 שלבי העלייה לארץ.....	10
פרק 2 : קהילת יהודי מרוקו בישראל	
2.1 רקע כללי- בעיות הקליטה בארץ.....	13
2.2 קליטת יהודי מרוקו והגורמים לדילמת מקבלי ההחלטות.....	15
2.3 הדיון על המדיניות הסלקטיבית ויישומה.....	18
סיכום.....	22
ביבליוגרפיה.....	25

מבוא

"מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקבוצות גלויות, תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה, תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל, תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין. תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות, תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות, ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגיחת האומות המאוחדות"¹. כך הוכרז במגילת העצמאות ערב הקמת מדינת ישראל, אשר קוראת אליה לכל היהודים הנמצאים ברחבי העולם. מיד החלו גלי עלייה המוניים לעבר ישראל במטרה להתיישב במדינה היהודית שתספק עבורם את כל הצרכים החיוניים. אך נשאלת השאלה מה קורה אם העלייה הזו יותר מעיקה מאשר מועילה? ואיך מתייחסים כלפי עולים לא רצויים במדינה?

לאחר הקמת המדינה העלייה לארץ הפכה לאופציה אידיאולוגית עבור יהודי מרוקו – מדינה צעירה שיכולה לקלוט אותם במסגרת הרעיון הציוני והלאומי מעצם היותם יהודים. העלייה לארץ הייתה בכמויות עצומות, הרבה מעבר למה שהמדינה נערכה אליה בתחילת דרכה. כתוצאה מכל ההגבלות והאיסורים שעברו על היהודים בארצות המוצא, הם הפכו לחסרי כל כחלק מהשכבות הנמוכות ביותר באוכלוסייה ובתדמית הזו בדיוק הם עלו לארץ. הם התרחקו ממודל "היהודי החדש" שנוצר בעקבות הקמת המדינה בגלל שלא הייתה להם גישה אליו. התדמית השלילית שהתפתחה בקרב יהודי צפון אפריקה כתוצאה מהתנאים בהם התגוררו בארצות המוצא, שיקפה ניכור עמוק בקרב ותיקי היישוב. לכן, החליטו מקבלי ההחלטות בארץ להנהיג מדיניות סלקטיבית כלפי העולים כלומר לקבוע תקנות בוררניות אשר תגביל את העלייה לארץ באמצעות בחירת המועמדים הרצויים לעלייה. מדיניות זו השפיעה מאוד על המדינה ועל העולים למשך תקופה ארוכה.

בעבודת מחקר זו ארצה להתייחס בהרחבה לעליית יהודי מרוקו מיד לאחר הקמת המדינה ובמשך תחילת שנות החמישים. מטרת המחקר שלי היא לבדוק את כל הגורמים לעלייתם, את התהליכים אשר השפיעו עליהם לאורך זמן לעזוב את ארצות המוצא ולהחליט לעלות למדינה זרה שרק הוקמה. אעיינ בספרות המחקרית כדי לסקור את הרקע ההיסטורי שהוביל למצב שבו הם שהו כאשר קיבלו את ההחלטה לעלות לארץ. חשיבות מחקר היא בניתוח מדיניות העלייה של ישראל ומנהיגיה כלפי אותם עולי מרוקו, אתייחס למצב בארץ ואנתח לעומק את המושג "עלייה סלקטיבית" אשר הונהג בראשית שנות החמישים בארץ.

שאלת המחקר שלי אם כן היא : **מה היו הדילמות של מקבלי ההחלטות בארץ ובמרוקו? במרוקו אתייחס לכל היהודים אשר החליטו לעזוב, מה היו הדילמות שלהם לעזוב או לא לעזוב את מרוקו. בארץ אתייחס להחלטות המנהיגים שעמדו בראש המדינה באותה תקופה, מה היו הדילמות שלהם לקבל את העולים בתנאים ובכמויות שאיתם הגיעו, מה הייתה המדיניות שהחליטו להנהיג כדי להתמודד עם המצב.**

העבודה מורכבת משני פרקים גדולים אשר מחולקים לשלוש תתי פרקים בכל אחד מהם. אתחיל ברקע ההיסטורי של יהודי מרוקו שבו אציג את כל צורות החיים שלהם במרוקו, החל מהיהודים האמידים שיש להם יחס חיובי כלפי השלטון והתושבים המקומיים, ועד ליהודים שהתגוררו בגטאות חסרי כל אשר לא קיימו שום מגע עם הסביבה. לאחר מכן אתאר בצורה מפורטת את כל הסיבות שהביאו אותם לעזוב את מרוקו ולבסוף שלב העלייה לארץ. בפרק השני אתחיל את הדיון בבעיות הקליטה שהיו בארץ ואתייחס למצב הכלכלי של המדינה בקבלת כל העולים שביקשו להתיישב בארץ בכמות אדירה יותר ממה שהמדינה הצליחה לקלוט. לאחר מכן אציג את כל הדילמות שהתנהלו חדרי הממשלה בנוגע לעולים ממרוקו, אפרט

¹ הכנסת, **מגילת העצמאות**, נדלה מתוך: <https://main.knesset.gov.il/About/Occasion/Pages/IndDeclaration.aspx>

פרק 1: קהילת היהודים במרוקו

1.1 רקע היסטורי

בשנת 1912, קיבל עליו הסולטאן עבד אלחאפט' את החסות הצרפתית וציון בכך את המעבר לשלטון קולוניאלי, כלומר השתלטותה של צרפת על שטחים מעבר לים, ובעיקר באפריקה. השלטון הקולוניאלי מאופיין בהפרדה בין השליט הצרפתי החדש לבין התושבים המקומיים אשר קיבלו מכוחו של המשטר החדש מעמד של 'ילידים'. יחד עם זאת, חשוב לציין כי מצבם של יהודי צפון אפריקה היה שונה ממצבם של שאר יהודי ארצות האסלאם. המעורבות האירופית בארצות צפון אפריקה שינה מאוד את מעמדם של היהודים והשפיע עליהם מבחינה תרבותית וכלכלית. מעמדם המשפטי של היהודים נשאר זהה לזה של הילידים, כלומר המוסלמים שהתגוררו באזור והם הצליחו להשתלב עם התרבות המקומית בזכות השלטון הצרפי אשר אפשר זאת. ניתן לומר כי השלטון הקולוניאלי במרוקו ובתוניסיה הביא להגדרתן כארצות שבהן היהודים אינם נמצאים בסכנה.²

צרפת הצליחה להשתלט על כל מרוקו רק בשנות השלושים של המאה העשרים ומדיניותה הייתה זו שקבעה את גורלם של היהודים. מדיניות זו נגזרה מן המטרות הכלליות של צרפת במרוקו. המטרה הראשונה הייתה לבסס את אחיזתם בארץ, והשנייה לפתח את כלכלתה כדי להפיק ממנה תועלת מרבית. היעד במטרה הראשונה היה לנסות לקשור את היהודים ברגשי נאמנות כלפיהם, למנוע תסיסה בתוכם ולנטרל גורמי חיכוך מיותרים בינם לבין שאר מרכיבי האוכלוסייה המקומית. במטרה השנייה הרעיון היה לקדם את האוכלוסייה היהודית במידה הנחוצה לשירות הפיתוח הכלכלי הרצוי לצרפתים. מכאן כי השאיפה של הצרפתים הייתה להבטיח מתן הגנה וצדק ליהודים על מנת לאפשר לשלטון הצרפתי שליטה מוחלטת על הקהילות.³ אומנם מעמדם המדיני של היהודים לא השתנה וכן התקיים פיקוח הדוק על היסודות המסורתיים של הכלכלה בקרב בני הקהילה היהודית, כולל הגבלת האוטונומיה הפנימית של הקהילה וצמצום הסמכויות. עדיין, כתוצאה משיפור ניכר במצבם וביטחונם, גילו היהודים יחס חיובי הן כלפי השלטון הצרפתי והן כלפי תהליך המודרניזציה שליווה את העידן הקולוניאלי. יחס חיובי זה כלפי צרפת ותרבותה היה אחד הסיבות להערכת יחסי היהודים עם החברה המוסלמית.⁴

המצב הקולוניאלי יצר מתחים חברתיים ופוליטיים רבים אשר פגע גם ביחסי היהודים והמוסלמים במרוקו. בניגוד ליהודים, התייחסו המוסלמים להשתלטות הצרפתית כאל טרגדיה לאומית ופירשו את ההתבוללות היהודית כאילו הם מעדיפים את השלטון הנוצרי על פני השלטון המוסלמי השולט במרוקו. נקודה זו יצרה את ההפרדה בין היהודים למוסלמים ויצרה שני עולמות שונים זה מזה ומרוחקים פוליטית ותרבותית. בשלב זה צמחו ניצני התנועה הלאומית הפלסטינית אשר לא ראתה אף מקום להשתתפות יהודית בחוגים המוסלמים הרפורמיסטיים. התנועה עצמה הצטיירה בעיני היהודים כתנועה להגנת האסלאם יותר מאשר כתנועת שחרור לאומי. היחסים בין היהודים למוסלמים התדרדרו מסיבות נוספות כמו: העימות היהודי-ערבי בארץ ישראל, השפעת התעמולה הפאשיסטית האיטלקית והגרמנית על האוכלוסייה המוסלמית, השפעת המשבר העולמי וכן

² אבי פיקאר. (1999). "ראשיתה של העלייה הסלקטיבית בשנות החמישים", עיונים בתקומת ישראל, 9: 347-348.
³ ירון צור. (2004). "היהודים בתקופה הקולוניאלית". בתוך: ח. סעדון (עורך), מרוקו. ירושלים: משרד החינוך ומכון בן צבי לחקר קהילות ישראל במזרח: 50-51.
⁴ מיטל אולמן ומיכל בכר. (א.ת.). יהדות צפון אפריקה והשואה. חיפה: המכון ללימודי השואה ע"ש חדווה אייבשיץ ז"ל: 5-6.